

Kisfaludy Károly élete

Magy. Kir. Egy. bet.
Budán; Buda 1832

Signatur: 55143-B
Barcode: +Z169780000
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ169780000>
Umfang: Bild 1 - 70

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

KAIS. KON. ROF.

BIBLIOTHEK

55.143-B

Alt-

55143-B.

10

43. No. 406.

174

KISFALUDY KÁROLY'

É L E T E.

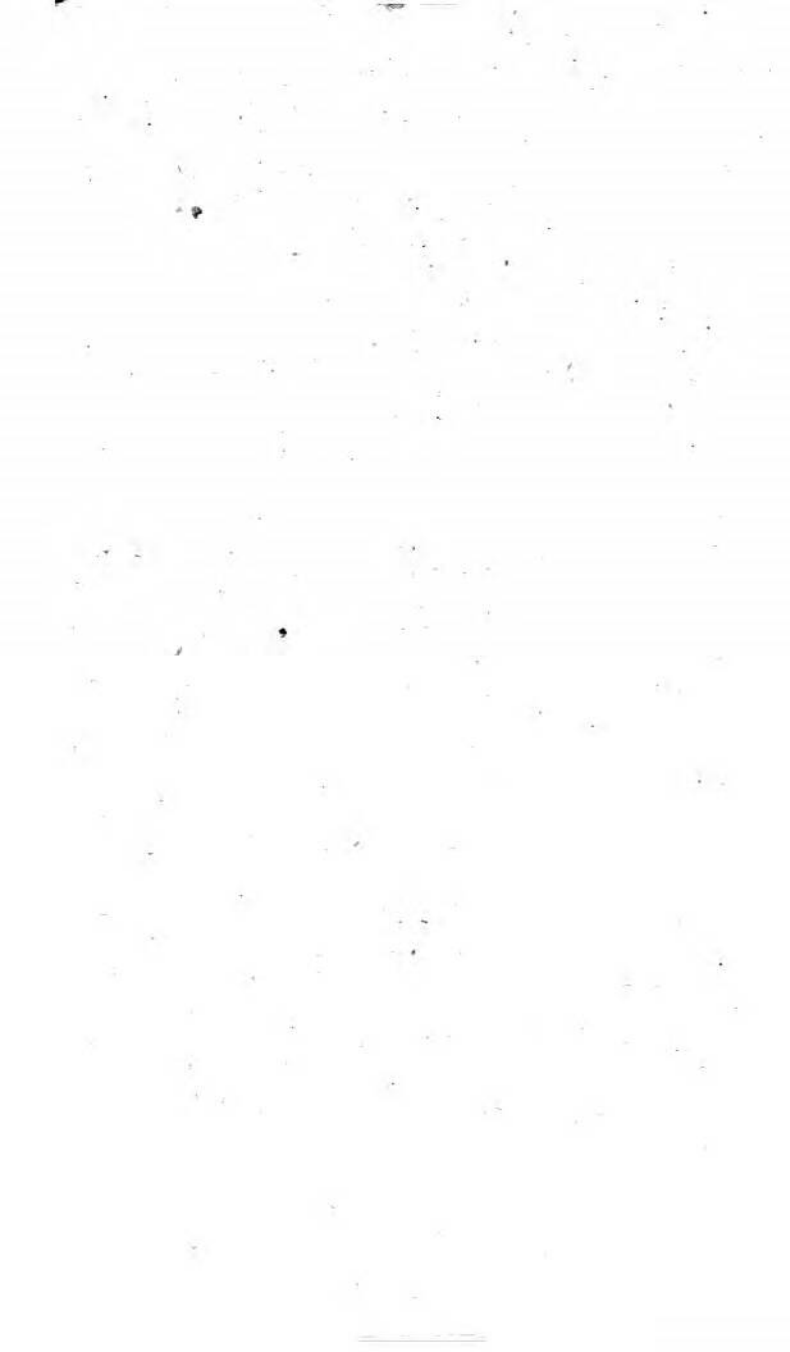
IRTA

TOLDY FERENCZ.

B U D Á N,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM' BETŰIVEL.

1832.

ELSŐ IDŐSZAK.

1790 — 1820.

Kisfaludy Károly Téten látta napvilágot, Győr vármegyében, Martius' 19. 1790; 's a' melly nap neki életet ada, az okozá halálát szülőjének. Így csapás, 's pedig kettős csapás volt az, mellyel a' sors mindjárt léte' kezdetén látogató-meg; t. i. az elbusult atya csak vesztesége' élő emlékét látta benne, 's az áldozat magával vivé sirjába azon szeretetet, melly az ujdon szülöttet vala boldogítandó. Atyai házát korán váltá-fel Győrrel, hol iskoláit járta, de csekély megelegetésével tanítóinak; neki csak historia kelle, egyedül ebben talált lelke eleményt. A' gyermek' szertelen tűzét, mellynek psychologicus lelkü nevelő-barát a' legszebb i-

rányt adhatá vala : czéliránytalan keménység nem hogy mérsékelte, hanem ingerlé, 's az vadságra csapongott - ki. Ekkép történt hogy, midőn professora a' tizennégy évü 's magát érezni kezdő fiút egykor, dorgálásai közben, arczúl ütné, az önmagát feledve, hevében tintatartójával felelt, 's ez által magát az iskolából számúzta. Atyjához menni nem mervén, annak tudta nélkül álla-be Eszterházy herczeg' ezredébe (1804), 's így a' csendes tanulmányoknak szentelt éveket hadi zaj tölté-be, 1805ben az olasz — 1809 a' német országi táborozásokban vevén részt. Literaturáról, midőn Kisfaludy honát elhagyá, sejdítései sem voltak; Himfy vala egyetlen egy zsebkönyve; ez szeretetté-meg vele a' poesist, 's nem csak az olaszok' olvasására édesgette, kiknek nyelvével hamar megbarátkozott, de ön szárnyai' próbálgatására is. Versei, mert könnyen dolgozott, még az olasz földön gyűltek füzetekre, mellyeket 1822 láték nála; de ő valamint egyéb régi 's gyenge dolgozásait, semmi nemű kérések-

rè nem hagyja olvasni. Hosszu ostrom után mutatá-meg egyszer *Hadi énekét*, *Themistoklest* 's az *Elvándást* (Munk. X. l. 195, 202, 203), mellyek ha a' többinél jobbak, mint szavaiból észre vehetém, azok' elveszését nem fájlalhatni. Mellyeket közülök dramaiba vön-fel, *A' barátságához* 's *A' reményhez* írt hymnusait, kurtítva 's változtatva vevé-fel (az első dolgozásokat láthatni Munk. X. l. 231 és 198); a' *Honvágy* pedig (Munk. I. l. 68) egy akkori darabjától csak tárgyat kölcsönze nem gondolatokat, még kevesbbé szókat. A' dramát, ugy látszik, a' német játékszínneli megismerkedése kedvelteté-meg vele. Első ebbeli próbája *A' gyilkos* című szomorjáték vala, három felvonásra számítva. A' kézirat, melly maradványai közt találatott, 1808-ból való: 's csak a' második felvonásig megyen. Később jambusokban akará a' darabot kidolgozni, mint egy töredék mutatja; de ez nem sokkal jobb az első, prosai, dolgozásnál. A' boldogult ezen dramát csak egyszer említé előttem 's mint olly próbát, mellyben a' tragicumot

a' borzadályok' és rettenetek' szövevényében kereste.

1810ben a' húsz évü hadnagy elhagyta a' sereget, 's déli német országot 's Helvetiát megutazván, baza jöve. Melly sors várta itt, lássuk ön soraiból! „Halottad, nem kételkedem — így ír egy barátjához — hogy a' kardot, melly tizennégy esztendő koromtól fogva a' 21dik oldalomon csörgött, nem győződelmi trophaeum gyanánt ugyan, de még is minden becsülettel falra függesztettem, 's a' katonaságot, mellyben kivált békesség' idején magamat soha otthonosnak nem érzém, elhagytam, 's más, és pedig házassági szolgálatba akartam lépni egy szép leánynál, kibe halálig szerelmes voltam. De atyám — — nem -et mondott. Én sértettnek érzém magamat, szemeit kerültem, célomat ki akartam belőle csikarni; de állhatatosságom nem győzött szivén. Egyéb nem maradt hátra, mint kegyelmet koldulni, lemondani 's másnak nyújtani ezen elajándékozott kezet, vagy atyámmal összeveszni. A' szolgálai nevelés, melly — — minden kényszerítés ellen kényszerítő fegy-

vert adott kezeimbe, az utóbbira bírt; én megszüntem neki engedelmeskedni, ő kitagadott örökségemből. Az áldozat, melyet szerelmemnek tettem, akkor tűnt föl előttem egész irtózatosságságában, mikor megtudtam, hogy a' határ nélkül szeretett elpártolt tőlem — Megsemmitve éreztem magamat azon gondolat által, hogy senkié sem vagyok többé; mindenektől megcsaltnak tartván magamat, irtóztam az egész világtól, mellyben nyílt kebelt, érző szívet lelmi többé nem reménylék; sötét gyűlölség tenyészett bennem minden ellen a' mi körülvett. Egy kedvelt testvérhez futék, kinek hő szeretete 's részvevő gondolatai elűzék komorságomat, új reményeket 's kívánatokat gerjesztének bennem; 's érzém hogy mindenek előtt élelmemről kelle gondolkodnom. E' végre legalkalmasabbnak tartám a' képirást, melyet leggyengébb esztendeim óta üztem; Rafael és Rubens lettek tehát isteneim, 's örömmel néztem szemébe jövendőmnek, midőn szabadon fogom járhatni a' világot — Ezen kedves

gondolat minden egyéb ohajtást elfojta bennem, 's a' büszkeség, melly nem engedé hogy rokonaimtól gyámolítást könnyörögjek, könnyítette abbeli feltételem' végre hajtását, hogy királyi tisztből és magyar földes urból képiróvá legyek; melly állapotban mind eddig türhetőleg jól mennek dolgaim. — Feltételem tehát megérvén, anyai birtokomat elzálogosítottam; nedves szemekkel vettem bucsút testvéremtől, 's fölt erszénnyel homlok egyenest Bécsbe mentem. Ott több ismerősökre akadtam a' régi időkből, kik híven segítettek pénzem' elköltésében, 's négy hónapi tivornya után, midőn már csak hat arany volt minden értékem, szomorúan tekinték-szét magam körül — vissza nem mehettem, nehogy köz korhelynek nézzenek, azon tünődtem tehát, mint mehetnék jó módjával orosz országba, hol csekély mesterségemtől többet reménylettem mint Bécsben. — Eddig ő maga. Egy történetes ismerkedés azon gondolatlanul koholt planumot vele nem sokára elhagyatta, 's ő Bécsben maradt, néha kedvezőbb,

máskor szűkebb állapotban. Itt mene ő keresztül az élet' nagy iskoláján, 's lelke' vidámságán vásárlotta-meg azon tapasztalásokat, mellyeket hét viszontagságos esztendő neki olly bő mértékben nyujta. Lelke komorságba sűlyedt, mellyből fel-felserkent ugyan nem ritkán, de mindig csak mulólag; utóbb is, midőn szerencséje ismét jóra fordul vala, elmerült, elvonuló maradt; 's ha ezekhez tartózkodás, néha gyanakodás is szövetkezének, azt a' többször megcsalatott bizodalomnak 's leélt ifjusága' szemléletének kell tulajdonítani. Goethének azon darabja, mellyet Meister Wilhelmben a' remete énekel, mindig nagy kedvességű volt előtte; az szivéből látszék kiírva.

Wer nie sein Brot mit Thränen ass,
 Wer nie die kummervollen Nächte
 Auf seinem Bette weinend sass,
 Der kennt euch nicht, ihr himmlischen Mächte.
 Ihr führt in's Leben uns hinein,
 Ihr lasst den Armen schuldig werden,
 Dann überlasst ihr ihn der Pein ---
 Denn alle Schuld rücht sich auf Erden.

A' bécsi élet tette őt didacticussá is mindenütt 's mindenben, a' mit utóbb írt.

A' festés neki ezen időszakbanad a' élelmet, de nem annyi örömeket is, mint magának igére, midőn vándorbotjához nyúlt. Lelke a' szabadságon függött; neki pedig mesterséget nem szabad kény, hanem szükség szerint kelle üznie. Egykor, tán 1826, viritó egészsége' napjaiban egy felette szép májusi délután hozzá mentek, öt négy fal közül szabadba hinni: de ő nem jöve. „Mit nekem a' szép idő? — monda vászna előtt ülven 's egy hajótörést festvén olajban — annál e' képet jobb' szeretem, ha el sem is készül. Volt idő, mikor egyetlen egy nap-sugár is vágyást költe bennem élni a' kínálkozó természet' örömeivel; de sírva folytattam a' megrendelt ocsmány arcot, mert — pénz kellett! Most, hála isten! mehetnék, de ezt inkább szeretem, mert szabad akaratból készítem.“

Legnagyobb öröme akkor időben a' játékszín volt. Sokszor utolsó fillérje is a' *Burgtheater*' pénztárába folyt. Körner épen akkor gerjeszté néhány kellő darabkájával azon figyelmet, melly őt császári

játékszinköltővé tette. Kisfaludy kereste ismeretségét 's vele, a' szinte egykorúval, egy ideig barátságos viszonyokban élt. Körner, buzdításaira Zrínyit írt, Kisfaludy nem lelt benne magyar életet, Körner ilyenről nem álmódott, a' gáncsot keregettnek gondolá, 's őt ritkábban látogatta.

Tudományos culturáját Kisfaludy legnagyobb részt Bécsben szerzé magának. Valamint későbbben, író korában, a' képirás volt mulatsága, úgy viszont mint képiró szabad óráit olvasással tölté; 's ezen időszakban gyűjté ő magának azon szép ismereteket, mellyek olly tanuságossá tevék társalkodását azokkal, kik között nem csak lenni és beszélni, de komoly dolgokrúl is beszélni szeretett. A' franczia poesist nem tartá poesisnak; Schillert a' németek közül korán szerette - meg előkelőleg, 's híve maradt ezen túl is, 's a' mi különös, Goethét meg nem szerethette, noha Faustját csodálta. De Shakespearit örökké olvasta, tanulta, 's napról napra mind inkább, sőt végre szinte kirekesztőleg. Fe-

lőle mindég kész volt szólani 's őt a' világ' költői' gyöngysorán kívül helyezteté, mint egy nagy solitairt. Gyakran mondá, hogy et-től és Lessingtől tanult mindent, a' mit be-csest tud. Scott nem bírta kedvelését.

Az 1817 év véget vetett hajainak. Decemberben lejöve Pozsonyba, honnan aty-jával dolgai iránt értekezett, vele meg-békült; 's állandó lakást Pesten veve.

Az első darab, mellyet véghez vive (irá 1809ben, de csak két évvel utóbb fejeze - be) a' *Tatárok magyar országban* volt; utána készültek - el — hol 's mikor? nem tudom — *Záh* és *Brutus* szomorjá-tékok, 's közülök emez jambusokban, de mellyek a' prosától nem igen különböz-nek. *Záh* nem taláztatott-meg irásai közt, de négy évvel ez előtt több barátjai' jelenlétében felolvasá. *Brutus* most kezeim közt van; ezt ő soha sem mutatta, de azt hallám tőle, hogy a' sorokban nincs metrum, mert mikor a' darabot írta, magyar prosodiát nem ismert, egyedül tactust, azt is, természetesen, csak olly mértékben, mennyire a' nyelvvel bírván,

a' szavakban válogatni 's azokat öszveszőni tudta. Brutust örök homályra ítélte, 's így az munkái' gyűjteményébe nem mehetett. Elseje e' dolgozásoknak, melyet már rég közlött volt néhány barátival 's elveszettnek hive, az alatt Fejérvárt adatott szerencsével. Gróf Brunszvik Ferencz, akkori haszonhérője a' pesti városi játékszínnek, az ujonnan szövetkezett fejérvári társaság' ügyességéről hírt vévén, a' honi nyelv' szeretetéből azt 1819-ben meghívá Pestre hogy hetenként kétszer örvendeztetné a' magyarság' barátit. Először a' Tatárokkal kívánt fellépni a' társaság; Kisfaludy egy, az akkori időhöz illő prologot írt váratlanul elékerült darabjához melly Majus' 3d. zajgó jelei közt adatott a' közönség' lelkesedésének. Alig szabadulhata - meg a' költő az ifjuság' tüzétől, melly őt a' színre akarta hurczolni, mint egykor Párizs' népe Voltairt, midőn Mérope a' *theatre français* padolatján tűnt fel. Tudom, igen is, a' magyar költő nem Voltaire, 's darabja nem Mérope; de Voltairre iskolát találá már 's nyelvet, és sem ezt,

sem amazt nem alkota, Kisfaludy töretlén pályán járt, készületlen nyelvvel; a' *Tatárok* pedig az első magyar szomorujáték vala, melly ha geniet nem árult is el, de mint játékszíni alkatot ismerő ügyes kéz' műve előadásra nem csak alkalmas, de jól adva igen szép hatásu is; azon felül karakterei vonzóok 's a' benne észre vehető irány nemzeti költőhez méltó. Ezekhez járult, hogy ez a' középszerűnél nem gyengébb társaság e' nemzeti színjátékot pompával és buzgósággal hozván a' padolatra, egy tartós magyar színház' felállhatása' ohajtását hatalmasan ébresztgette; 's Kisfaludy Károly, kiről tudatott hogy kész darabjai vannak, azon szép reményt igazolni láttatott, melly a' magyar játékszín' alkotójává őt jelelte - ki; 's melly dicsőségétől, itéletem szerint, a' kora halál sem foszthatta - meg egészen. Junius' 8d. a' darab hasonló pompával 's nem kevesb sikerrel ismételtetett; 's így, midőn azon hónap 16kára alapíttatnék - meg a' társaság' utolsó fellépése kizáró saját hasznára, az Kisfaludynak egy új mí-

vével kívánt Pesttől bucsúzni, hol annyi részvéttel fogadtaték. Ő *Záh* szomorjátékát adá neki, mellytől sok theatralis foganatot várt. De a' darabban genialis helyek mellett olly kifejezések találattak, olly scenák, sőt olly irány is az egészben, mellyeknél fogva az a' censor' absolutióját meg nem nyerheté. *Brutus-sal*, a' csekély dramai élet 's rosz dictio miatt már akkor nem volt megelegetve a' költő; azon felül hazai tárgy kelle, hazai történetre akará ő a' magyar dramát építve látni. Illy környülmények' következésében lőn *Ilka* négy felvonásban 's jambusokban négy nap alatt. A' darab bírószek előtt nem áll, de korában megtevé ez is a' magáét, terjeszté, öregbíté a' magyar drama' és szín' szeretetét; 's ezen szempontból mentek - ki ujság-leveleink, midőn már akkor lettek encomiastái a' második Kisfaludy' nevének. Az előadás is szerencsés vala, 's a' magyar játékszínnek ezen epochája' utolsó estvéjét (Jun. 16. 1819) három rendbéli, a' felsőbb galleriákról leröpített ver-

szet jelelte - meg. A' könnyűség mellyet Kisfaludy a' dolgozások' e' nemében magában fölfedezett, a' buzdítás mellyet nyujta a' köz magasztalás 's barátjai neveltek: elhatárázák azon pályára, hol első feltűntekor annyi veszedelmes helybenhagyás üdvezlé. A' *Tatárok és Ilka* megjelenének nyomtatásban (amaz Pesten Jun., ez Budán August.), 's a' publicum' szemében igazlák a' hírt, melly azokat megelőzte. Ősszel ismét feljőve a' fejevári társaság, 's September' 7d. Kisfaludynak egy új dramájával lépe-fel először *Stibor vajda* cím alatt, melly noha pathetikus és szövevényes tárgy 's jambusokban van írva, tíz nap alatt készült, 's hibákkal ugyan, de a' költő' gyorsan haladva kifejlő szép tehetségeinek csalhatatlan bélyegeivel. A' hatás mind az által meg nem felelt a' várokozásnak, mert a' társaság a' darabbal nem birt eléggé, mi annyival menthetőbb vala, mivel azt épen olly hamar kelle tanulnia, mint íratott. Jobban 's nagy helyben hagyással ismétlé ellenben October' 8d., 's ez 's a'

sok oldalról is unszolás rá vevék Kisfaludyt hogy még azon évben Stibort ki is nyomtattatná (Decemb. 1819; a' czímen 1820 áll). September' 24d. adattak *A' kéréők*, melly darabbal kezdődik a' magyar vígjáték. Annak jó színjátéki sikere buzdítá költönket e' pályán' további futására, 's a' *Pártütők*, ezen van-dycki hűségű képe a' magyar falunép' köz életének, még azon évi gyümölcse volt Kisfaludy Musájának.

Láttuk melly termékeny év vala az 1819ki Kisfaludyra nézve; még is fontosabb azért, mivel annak végén ismerkedék-meg Kazinczyval, kinek munkái ki nem számolható hasznokat árasztának, a' nyelv' dolgában olly gondatlan, barátunkra. De hadd szóljon itt Bártfay, az elhunyt 's minden jó által, ki őt ismeri, szeretett ember. „Én Kisfaludy Károllyal — ugy mond — 1819. Decemberben ismerkedém közelebből egy ebéd után a' gróf Károlyi háznál, hová ő gróf Waldsteinék által hivatalos vala. Szabadulván a' tisztelkedő körből szobámba jö-

ve, minthogy akkor titoknok létemre a' háznál laktam. Bizodalmas beszédünk majd külföldi majd a' honi literaturáról folya; 's e' közben szót ejte, hogy Kazinczy' munkáiból keveset ismer. 'S elvívé tőlem Ossian' fordítását. Kevés nap mulva tűzzel robban szobámba, 's a' többi darabokat kéri: mert, ugy mond, új világ nyílt meg előtte, 's képzeleteinek más színök 's alakjok, érzeményeinek más hangja készül. — — És lelke' hevében, 1820. Martius' 15. az első levelet írá Kazinczyhoz; írá pedig azt szobámban, asztalomon. Megtartám mását, valamint Kazinczy' válaszának eredetiét is, mellyeket itt az olvasó' kedvéért teljesen közlök.“

„Pest, Martius 15d. 1820.

Azon tisztelettől ösztönözve, mellyet a' Tek. Úr' elismert érdemei 's lelkes munkái bennem gerjesztettek, bátorkodom csekély dramai szerzeményimmal kedveskedni. Nagy örömemre 's vigasztalásomra szolgálna, ha a' Tek. Úr, mint hazai nyelvünk' és literaturánk' hathatós elő-

mozdítója azokat kedvesen veszi. Érzem ugyan, hogy a' nagyobb elme' vára-kozá-
sinak meg nem felelnek, 's némelly hi-
ányosságok azokat sötétségbe vonják: de
még is kecsegtet a' remény, hogy a' buz-
gó tanuló' első zsengeit a' felszentelt
mester méltánylani tudja, 's öntehetségét
mértékül nem veszi.

Nincs hazánkban, kit nyugottabb szív-
vel mernék bírónak meghívni, mint Tek.
Úr, kinek az irígység' 's rágalmazás' lörei
annyiszor leperkedtek melléről, ki föle-
melkedve a' tudóska ösvényről mélyen-
ben tekintett volna be a' művészség' tem-
plomába. Nem merészség tehát, hanem
fiúi bizodalom vezeti tollamat, midőn azt
kérem, hogy méltóztassék a' Tek. Úr
munkáimról igaz ítéletet tenni, hogy jö-
vendőben tudjam a' jót folytatni 's a' ro-
szat kerülni; méltóztassék velem közleni
észrevételeit: és háladatosságomnak az lesz
első jele, hogy azokat mindenben híven
követendem.

Tatáraitam tizenkilencz esztendő's ko-
romban írtam; Ilka, Stibor későbbi munká-

im. Mi a' nyelvet illeti: megvallom, most kezdem tanulni; 8 esztendeig lévén külföldön, magyar könyvet alig olvashattam; most kezdek tenni választást, 's a' nyelvnek rövidebb és nyájasabb fordulatit megismerni.

Hogy a' világnak Tek. Úr iránt való tiszteletemet bizonyítsam, kérem, méltóztassék épen most munkában lévő „Várnai ütközet“ czimű tragoediám' ajánlását elfogadni. Van több kész darabom; de amaz kedveltem, 's úgy vélem legjobb is: 's hogy e' részben örömem teljes legyen, azt a' Tek. Úr' nevével, melly minden igaz hazafi előtt olly becses, ékesíteni óhajtanám. Szándékom azt még ez idén kiadni, 's legfőbb gondom lesz, hogy a' munka külsőképen is céljának megfelelőjen. Erre adandó engedelmével, megvallom, nagyon szerencsétetne a' Tek. Úr, és erőt és örömet adna munkálkodásomnak.

A' Tek. Úr' kegyességébe ajánlott vagyok és maradok

igaz tisztelője szolgálja
Kisfaludy Károly.“

„Kisfaludy Károlynak Kazinczy Ferencz
tiszteletét.

Nagy fényü férfi, tisztelt társam, barátom! Hajlandóságodnak szép zálogai, leveled és a' három nyomtatvány, engem váratlan örömmel leptek - meg. Annak, a' ki a' hazát a' mi pályánkon szolgálja, nincs szebb jutalom mint szeretve látni magát azon társaitól, a' kiket becsül. Mert az a' taps, az a' füst, a' mi bennünket néha csiklandtat, és a' mit magunknak ifju éveinkben ígértünk, annál inkább veszi - el előttünk becsét, minél inkább érdemeljük azt. Örömet a' Te szereteteden neveli az a' gondolat, hogy szerencsétlen összeakadásom után Sándor testvéreddel, legalább az egyik Kisfaludynak dicsekedhetem barátságával. Ő és én nem egy ösvényen járunk, 's nem látom miért kellene, miként lehetne nekem tekintenem őtet kancsal szemekkel. Mint szerelem' dalosa ő nekem mindég nagy marad, és én nem ismerek irót a' ki együtt bírna vagy

együtt birt volna minden tökélyt 's anyyira elhomályosítana minden másokat, hogy mellette az igazi fény ne ragyoghasson.

Úgy írod, hogy katonaságod Tégedet sok ideig tartván a' haza' határin kívül, nyelvünkkel szorosabban csak most kezdesz ismerkedni. Örvendj szerencsédnek! a' Te magyarságod velős; 's erőt szerezvén a' francia és német nyelvekben is, annál inkább meg fogod nemesíthetni a' honit, általhozván ide azoknak kényeségeket, de a' mi szép nyelvünk' virágiról el nem feledkezhévén. Arra ennek nagy szüksége van, mert a' mi nyelvünk nem rég óta mivelletik 's minden nyelv tanult a' mások' példáján. Ez elébb utóbb úgy is megtörténik, akármint ellenkezzenek orthologusaink. Tisztelni kell a' szokást és a' grammatikát, 's jaj annak a' ki törvényt nem ismer: de az ízlés nem kevésbé szükséges és biztos vezér.

Íteletemet kívánod dramaturgiai dolgozásaid felől? Én e' mezőbe soha sem mertem vágatni; érzettem kevés erőmet

's ez legalább szerénységem' bizonyosága. Engedd tehát, hogy egyedül jambusaidra mondjak egyikét szót. Te a' spondeus és jambusok közé anapestusokat is elegyítesz; 's az nincs ellenemre, noha én a' jambust inkább szeretem, ha spondeusokkal vagon is elnehezítve, mert a' beszédnek komolyságot 's egyszerű arczot adnak. Egy látszik ellenemre; az, hogy az utolsó lábbon nem csak jambus pereg. Há nagyon meg nem csalatkozom, erre nincs példa. Vagynak jambusok kemény ütésű lábbal az utolsó helyen; de akkor minden sor illyeken végződik, 's skázon nevet visel.

Hogy a' Várnai ütközet elébe nevet akarod függeszteni, az engem kevélyé teszen. Hadd lássa a' haza, hogy engem barátságodra méltóztattál. Egyedül arra kérlek, hogy ott ne hozz elő semmi magasztalást; tartsd azt az érdemesebbnek. Legyen az, a' mit mondani fogsz, semmi egyéb mint szeretet' sugallása.

Élj szerencsésen, tisztelt férfi, 's barátságodban, mellyel önkényt jövel elle-

nembe és a' mellyet én hálás szívvel fogadok, tarts-meg. A' szerencse koronázza-meg igyekezeteidet. Te ifjú vagy; az út terhes: de egy kedvező isten' segélyével megfuthatod. Menj teljes elszánással neki, 's a' nehézség el ne lankasszon, a' haszontalan taps el ne szédítsen. — Széphalom, Martius 29d. 1820. ágyban fekvé.“

A' Kisfaludy' levelében érdeklett kész 's ki nem adott darabok az említett Kérők, Pártütők és Szécsi Mária voltak, melly utóbbi 1820. elején készült. A' *Várnai ütközet* mellyet ugyan ekkor kezdé egy felette nagy terv szerint, félre tétett, midőn tavasszal a' fejevári társaság ismét minden cselekvőségét elfoglalá, 's Majus' 5dikén *Szécsi Máriát*, 5dikén a' *Pártütőket*, 8dikán a' *Gyilkost* (melly vigjáték, midőn kiadatott „*Mikor pattant, nem hittem volna*“ címet nyert) 's a' nem dramai, de a' magyar hazafi lélek előtt olly kedves *Kemény Simont*, 10dikén

a' *Kérőket* adá. Hívek vagyunk az igazsághoz, midőn azt mondjuk, hogy ezen előadások mind annyi diadalmi voltak Kisfaludy' Musájának. Sürgettetett új munkái' kiadása, 's azok valamint a' színen, úgy nyomtatásban egymást érték. Ugyan is Juniusban jöve Szécsi Mária 's a' Kérők egy füzetben; Juliusban Kemény Simon 's egy új dramatizált költeménye: *Barátság és nagylelkűség*; Augustusban a' Pártütők 's Mikor pattant nem hittem volna. Azon évi ősszel örömnök vala a' Tatárokat fels. urunk' és asszonyunk' jelenlétökben is előadva látni (Sept. 28) és *Irenét*, melly új tanúja vala a' költő' haladásainak, noha itt sem hibáznak a' hamarkodás' nyomai. Ezen darabja' kiadásával zárta-be Kisfaludy azon évet, melly hírét nem csak országossá tévé, de azt a' külföldre is kivivé. Mert midőn egy felől minden magyar színtársaságok szerte az országban darabjait eljátszák, midőn minden barátja literaturánknak azokat olvastá, örülve az új csillagnak; G a l G y ö r g y

hármát német nyelvre fordítva adá - ki (*Theater der Magyaren, I. Bd. Die Tartaren in Ungern, Ilka, Stibor. Brünn, 1820. 8.*), Gr. Festetics Albert ugyan Stibort trochaeusokban (Pest, 1821. 8.), 's mind ezek, mind a' Gaal által fordított de ki nem adott „Gyilkos“ 's az utóbb (a' lipcsei dramai almanachban) nyomtatott „Kemény“ Pesten és Budán a' német színjátszók által előadattak; sőt a' Tatórok Bécsben a' wieden-i színházban is, de ott a' magyar darab' elbuktatása előre el vala készítve. Csatamuzsika helyett az orchester *dájsot* játszott, 's a' parterre szíszeggett és fűtyölt. Gaal a' többiek' adása ellen protestált. Az alatt a' fordítások eljutának a' német földre is, 's a' jénai Lit. Ztg., 1821diki 163d. számában, így szól felelők: „Diese neue Bekanntschaft ist erfreulich, wenn auch etwas beschämend; denn diese ersten Anfänge einer dramatischen Literatur Ungerns, welche hier vor uns liegen, stehen wahrhaft über gar vielem, was bei uns in neuerer und neue-

ster Zeit geleistet worden“ 's utóbb :
„Man begegnet überall *dem Dichter* ;
und dass er sich stets rein vaterländisch
gesinnt erweist , kann ihn uns nur wer-
ther machen.

MÁSODIK IDŐSZAK.

1821 — 1830.

Harmincz esztendő's vala Kisfaludy Károly, következőleg a' férfiúi erő' és tűz' legelevenebb virágjában, midőn kevesebb mint két év alatt tíz dramát a' világba bocsátván; egy felől azon helyben hagyás, melly nagyobb zajjal és közönségesebb tapssal nem üdvelhet senkit, mint színiköltőt, kinek teremtményei számos közönség előtt, karöltve a' színészi személyvesztés' minden eszközeivel lépnek életbe; más felől a' dolgozásban tapasztalt szertelen könnyűség: az irói elcsábíttatás' legnagyobb veszedelmébe ejték úgy, hogy ha akkor Pesten álló magyar színházunk vala, csapatjai tűntek volna fel rajta hamarkodva készülti darabjainak; 's így ter-

mékenyen, de elébb utóbb önmagát tul élendve, futotta volna le irói pályáját. A' praemissák' ezen igen természetes következtetésétől méltán leheté félni, mert a' benne — eléggé menthetőleg — támadt elbizottságot nem mérsékelte, annál kevesbé irtotta - ki a' kritika, melly még akkor nálunk alig született - meg, 's még most is vajmi ritka jelenet. Értem pedig az alapost, célirányost és józanúl élest, mert a' melly nem ilyen, nem kritika. 'S hányszor nem emlegeté ezt Kisfaludy utóbbi éveiben! mint fájlalta, hogy addig hagyák hünyt szemmel járni, és senkinek sem annyi kritikája, sem annyi barátsága nem volt őt visszatartóztatni, hogy a' mi a' színpadon azon korra jó volt, nyomtatásban az utóvilágnak át ne adja! Sőt unszolák, ösztönzék arra, mit eleinte némi félelemmel tett. Kazinczy' olvasása sokat tön ugyan, mit nem fog tagadni az, ki Keményt a' Tatárokkal, Ianus Pannonius' apotheosisát, sőt Irenét is, Ilkával és Stiborral veti - össze. Ő nyelvünk' lelkével, mellyet a' külföldön, kívül min-

den tudós közködésen a' hazával, nem tanulhata, szorosabban ismerkedék, gondosabban írt, prosája 's verse numerusban, az utóbbik prosodiai hibátlanságban is nem keveset nyere; de ez nem volt elég. Helmeczy költé - fel álmaiból, 's ennek köszönhetjük nagy részben azon szerencsés változást, melly Kisfaludy' irói éltében kétség kívül a' legfontosabb.

Az egy literatori körben vala, hol a' két férfit egymást először látta. Kisfaludy nyájasan közelíte Helmeczyhez, kinek nevét Kazinczy' és Berzsenyi' munkáik' kiadásáról ismerte. Alig fordult a' beszéd költőnk' dolgozásaira, Helmeczy nem kímélő egyenességgel mondá neki: „Az úr nem bánik a' nyelvvel úgy mint irónak bánni illik, versei roszak; dramái tehetséget mutatnak ugyan, de melly studium nélkül soha sem fog azzá kifejleni, a' mivé kellene.“ Kisfaludynak fájt az illy ítélet, mellyhez szokva nem volt; de még inkább a' hang 's az arcz, mellyel az mondatott, 's magát elidegenültnek érze Helmeczytől. Azonban e'

korholás' hasznai el nem maradtak. Vizsgálgatni kezdé kiadott munkáit egy és más tekintetből, napról napra növekedő szigorúsággal; 's míg így az eléadás' hibáit kémlélné, szemébe tűntek azok is, melylyek az alkotást, karaktereket 'stb. illetik. Hogy azokat újabb dolgozásaiban kerülhesse, szorgalommal tanulta a' korokat, mellyekből tárgyai véve voltak; ugyan azon munkát többször elvetette, ismét elkezdé 's újra elhagyta, mit részint egy bizonyos félenkségnek kell tulajdonítanunk, de azon küszködésnek, azon magával meg nem egyezhetésnek is, melly természetes következése a' sebes haladásnak. Felebb kezdé becsúltni azt, ki hibáira figyelmezteté, mint kik mindent javallának; érzé hogy ezek elkényeztették, midőn amattól őszinte ítéletet várhat — és győzött végre büszkeségén, 's felkereste Helmezyt, ki tulajdonképen bevette literaturánkba. Mind ezeket magától tudom elhúnyt barátomtól.

Csak hamar érzé Kisfaludy, hogy mind addig csak lassan menendünk elő, míg a'

szép nemmel nem kedveltethetjük-meg a' magyar olvasást. Ez támasztá nála egy vonzó külsejű almanach' ideáját melly, poesis, rajzolás és muzsika fogván benne kezét, leginkább képes asszonyainkat nyelvünkhez édesgetni; egy úttal legalkalmasb eszköznek is láttatott az új iskola' lelkében terjeszteni köztünk a' nemest és szépet.

Az 1818diki Marczibányi - díjt Kisfaludy Sándor' regéi nyerték - meg. A' nádor azt 1820. Martius' 23. adá - által, a' többi díjakkal együtt, a' pesti egyetem' palotájában tartott fényes gyűlekezésben. Sándor beteg levén, nem jöhetefel, 's testvérénél tétette-le a' pénzt, annak valamelly tudományos czélra fordíttatását erre bízván. Kisfaludy Karoly az Aurora' kiadását magában eltökélvén, több barátjaival közlé a' dolgot, kik helyben hagyván a' tervet, hazafi lélekkel igyekeztek azon költséges merénnyt lehetővé tenni. Alapítványaikból, mikhez az érdeklött díj is csatoltatott, csak ugyan kikerült a' summa, melly a' dolog' meg-

kezdéséhez szükséges volt. Kisfaludy az alatt felkérvén író társait, kiknek tehetőségöket leginkább becsülte, dolgozások gyűjtésében fáradozott; 's így 1821. Nov. 25. az Aurora' első (1822re szóló) éve, felséges asszonyunk^s nevével díszesítve, megjelent nem csak fényes külsővel, de ragyogva tartalmának gyöngyeivel is. Tulajdon munkái benne még most gyéren voltak elhintve, mint ha lelke' szerénységében inkább másokéinak kívánna helyt engedni; de azon kevés is világosan mutatá a' nagy metamorphosist, mellyen Irene' költője keresztülment. E' két könyv' kijövetelét egy egész év sem választá-el, 's így a' lélek, melly az *Élet' korait* festé, nem haladásnak hanem repülésnek adta itt tanúságait. Felfogva egészen az új iskola' szellemét, ideáit tömötség és határozottság, előadását sokszínűség, nyelvét hibátlanság, új fordulatok és rhythmus, verseit mértékkel testvérült tiszta rím jelelték - meg. Ezen lélekben szerkezteté Aurorát tiz évig, és gazdagítá ön dolgozataival, mellyek számos formáira a' köl-

tészségnek nyujtanak példányokat (komoly és víg színjáték, epos, ballád, románcz, novella, elbeszélés, allegoria, parodia, mese, didact. és satyr. költ., elegia, epigramma, sonett, triolett, külön schemán dalok 's tb.), 's név szerint — mint egyebütt ezen időszakban nyomtatott művei is — felhordva láthatók ezeknek végén. 'S ha végig tekintjük azon tíz kötetű gyűjteményt (Aurora), 's azt mit azon kívül adaki költőnk; 's mind ezt ismét literaturánk' menetelével vetjük — össze, el nem mulasztva a' két rész közti kölcsönös hatások' fonala' szorgalmatos szemmel követését: nem leszünk — e kénytelenek vallani, hogy Kisfaludy Károly' ezen intézete alapítá-meg 's hozá életbe, divatba azon iskolát, mellynek első szerzőjét Kazinczyban tiszteli a' haza? Járdalt pedig elhúnyt költőnk e' pályán soha nézetei' feláldozásával nem keresve, nem ahítva a' sokaság' kedvezéseit, egyedül a' művészség' postulatumait tartván szemel előtt. Az a' türedelmetlenség, melly sajátja volt az életben, távol volt tőle mint

irótól. Mi előtt ő teljesen meg nem barátkozott tárgyával, 's azt minden oldalról tisztába nem hozta, nem ragadt tollat. Dramáinak nem csak váza volt elébb alkotva fejében, 's a' karakterek megalkotva, hanem elrendelve a' scenák is és gondolva a' beszélgetési folyam' nevezeteseb fordulatai; papirosra mind az által skizzeit soha sem tette, mit azon darabokra nézve kell sajnálni, mellyek töredékesen jutottak reánk. Színjátékai még akkor is tárgyai maradtak elmélkedéseinek, midőn már ki voltak adva, némellyeknek (Párt-ütők, Irene, Leányörzö) átdolgozása is fel volt nála téve 's részint meg is kezdve; Tihamérnak, alig jöve - ki, már más kifejlés vala szánva. Illy gond' és studium' resultatuma lön azon művészi érdem, melly 1821től fogva szinte mindenik művén tündöklik.

Érdeklém, hogy munkái' nagy része szebb, de nem egyetlen díszei közé tartozik zsebkönyvének. Mind az által neki ez egyebet is köszön, t. i. egy értelmes és mindenkor bizonyos czélt maga előtt

tartó szerkezetét 's az innen természetesen eredő egy szellemet. Érzék a' Marczibányi-jutalmakra ügyelő birák azt: mennyiben e' nemes gyümölcs az ő érdeme, 's az 1826diki díjjal őt tisztelémeg.

Nem lehet az olvasóra nézve nem érdekes tudni, milly véleménnyel vala ő ~~ter~~teraturánk felől az utóbbi évtizedben, mellyben annak szorgalmas szemmel tartója volt. E' végre legjobbnak itéltem egy, általa 1827b. írt rhapsodiából, melly az akkori idő' jelenéseire czélozván, mint egész már elavult, némelly helyeket kiszakasztva adni, 's így őt magát e' tárgyban beszéltetni.

* * *

„, Literaturánk hasonló egy otthon ülő gyámoltalan emberhez, kinek jó a' tüdeje, lába rossz, keze jó, feje szédeleg; mindég panaszkodik, de nem segít magán; szökni akar 's a' ponyvára esik. Jön a' sok orvos, ki régi, ki új szerrel neki áll, czibálja; metéli, kinozza és éktelen lár-

mával a' józanok' szavait felüti. Sok gazdag földi idegent majmol 's lovakra vagy kegyes szépekre figyelve nem aggódik róla, ha oda tekint is, koldusnak véli, vagy nyelvét nem értvén, hidegen odább megy 's ott segít, hol — kinevetik.“

* *

„Ki nem örül, ha a' vándorló Thalia' papjaitól ama' nagy vitézi játékot: „A' hét magyar fővezér“ ország szerte láthatja! Milly képzelet uralkodik itt 's szinte oda sujt honszerzőink' első korába. Ott állnak a' kapitányok felvasalva, mindenféle bőrökkel tele aggatva, köztök a' nagy hódító Árpád. Szólásokból nem vélné az ember, hogy annyi lélek lakozik bennök, csak reczegő ellépésök 's Lehel' szörnyü kürtje sejteti velünk a' nagy következt. És milly szépen szövi-össze a' szerző a' hajdant a' jelen korról, midőn látjuk mikép Árpád a' tömlöczbe menvén foglyához, hasonló egy huszárkáplárhoz, egy nagy veresbőr-pugyillárist veszen-

elő, 's felelet helyett néhány sorokat ír. Melly kár, hogy Zalán' írója ezt 's ehhez hasonló vitézjátékait mostani Rósciusainknak nem vette példányul 's Árpádot 's Leheljét illy előképek után nem festé: mert jobban tetszenének mint a' komoly erő, 's a' hajdanna egyszerű, de tettel gazdag időképe.

Valóban, literaturánk több illy csodákkal bővölkedik, mellyek haladásunk' mind annyi csalhatatlan jelei! Az ember olvas, történetet hall, átteszi honába, vagy kézzel lop 's elbérnál, elég ha a' magyar vitéz, 's a' szerelmesek sohajtoznak, vagy meghalnak, vagy megházasodnak. Minek a' vitézt mint embert erejében 's gyöngéjében 's belső harcaiban festeni? az előítélet' hatalmát, az indulat' szökéseit, az embert szűk 's terjedtebb körében mutatni? minek, végre, az olvasót vagy nézőt tartalommal terhelni? Egyiránt bajos magasra fellengeni 's mélybe szállni — jobb a' felületen uszkálni! "

„Majd minden olvasóra jut nálunk egy író, 's versben prosában szórja elmevirágit. Irígyeink tagadják hogy az mind virág — elég hogy van, 's boldogok a' birtokosak. Ki számolni tanult, meg tudja olvasni a' szótagokat, Simaiban összehangzó szókat lel, 's kész a' vers. Minek metrum! Minek a' szó' gyökerét áskálni, a' nyelvet csinosítani, azt a' tárgyhoz alkalmaztatni? Az szép a' mit könnyen értenek, ha viszont könnyen elfelejtik is. Minek a' rövidség? Hisz a' jámbor paraszt, kitől ha mindent, legalább a' gyökeres magyarságot nem lehet eldisputálni, nem mond alkalmat alkalmatosság helyett, sem győzödelem helyett győzelmet. Maradjunk a' szent régiben, ez alapja nemzeti eltünknek! — Illy fonák vélemény vezet sok író; 's ők azok, kik durvaságban erőt, hiu salangokban hazafiságot keresve, a' literatura' méltóságát lealacsonítják, a' miveltebb publicumot elidegenítik 's a' köztünk lakó jövevényeket méltó gúnyra fakasztják.

De nem kevesebbet árt a' csupa édességtől elkeseredett fél is, sziszeg pizszeg, vizsgálatlanul körülmetéli a' szókat; most francia, majd német finomsággal a' nyelvet természetéből kiveszi, 's mit az értelmes buvár alkot, azt vakon 's a' tulságig utánozva lerontja. Nem a' felvett tárgy' lelkes kidolgozása, csak új hang főczélja. Illy példákat mutatnak — — —
Itt látunk feszes stanzákat, csigázott sonettekét, mellyek ha érzést gerjesztenek, az csak szánakodás a' szembe szökő erőlködésen — — —

De illy bátor gyermekek miatt minden újítást megvetni, képtelenség. Rég érzék azt Gyöngyösi 's a' derék Bessenyei, megmutaták a' Berzsenyi' második kiadásában álló lelkes értekezés 's mind azon jeles férfiak, kik tettel, nem pusztá szóval igyekeznek a' literatura' előre vitelén. A' költő keresi-ki a' nyelv' virágait, szükségeihez képest, de a' nyelv' természetével egyezőleg, teremt 's az illy merészség hathatósban vezet elő, mint a' vétkes vagy ízetlen szókás' védője, ki hogy

a' régít kedvellő sokaságnak tessék, enyésző dicséretért leszáll inkább, mint sem az olvasót magához emelné."

* *

„A' feszességet, erőlködést nem annyira az új nyelv teszi, mint a' bitang ideák' zavara, a' tárgy' és képzés' hiánya. Ha a' törpe egy óriás' ruháját ölti-fel, 's mentében botorkál, le-lebukik, oka nem a' ruha. Az igaz talentum meggyőz minden nehézséget; félénken nem köttelve egyes gondolathoz, apró czifrához, lelke az egészen csügg; a' legforróbb érzemény' titkait, a' magasb élet' jelenéseit követvén, nyelve is tömöttebb, képesebb: de nem tömve semmit sem mondó szép 's nem szép új szókkal; 's képei világosítók; 's ha eltér a' szokottól, arról számot adhat; ki szabadabb fordulatit nem érti-el magától, jele hogy nem röpülhet az író' lelkével. Illy munka mélyebb vizsgálatot kíván, de szebben is jutalmaz.

A' mit a' józan ujítás' befolyása az újabb korban szült, annak érdemét egyedül a' megátalkodott önhittség tagadhatja - el egészen. Ha némelly hivatlan visszaél vele, 's a' *reg' koránya' pirányától* fogva késő estig minden rend és törvény nélkül fúr farag 's így koholt szókból 's Olymp' isteneiből szövi üres beszédét: csak azt hirdeti, hogy mind az újítás', mind a' költés' szelleme tőle messze jár. De illy 'ferde kinövések mindenütt vannak, csak hogy nálunk ezek űzik a' legnagyobb lármát, 's a' publicumot a' literaturától elidegenítik. "

* *

„Hogy asszonyaink inkább magyarosodjanak, 's a' közönség hazai nyelvét inkább pártolja, élelmet kell neki nyujtunk; tettel vívnunk, nem hiú sopánkodással, az előítélet ellen, melly a' magyart most színjátékra, majd ismét nyelvét finomabb társalkodásra alkalmatlannak itéli. Ha a' közönség nem olly me-

leg is, mint lehetne, magok az írók okai, a' sokszori megcsalás idegenséget szül, midőn az előfizetésnek az olvasás lesz kára. A' könyv olyan mint a' szép leány: a' szív édesen vonzatik hozzá mint honja' virágához; ha rosz, kettősen sírni veszteségét. A' miveltebb rész idegennél keres eleményt, 's a' nemzetiségtől már ugy is gyengén vonzatva, hidegen nyúl a' magyar könyvhez vagy épen megveti. A' nagyokat minden bokorban várja egy éneklő, 's a' ők azt tartják hogy hazai nyelvöket már eléggé becsülik, ha hiszik, mit a' hizelkedő reájok tapaszt. A' dedicatiót nem nézik dicsőségnek, mert attól, mi az után következik, dicsőt nem várnak. A' többi olvasó, kit helyzetése távol tart a' külföld' izlésétől, habár kedveli anyanyelvét, minden készsége mellett, ennyi zavar közt nem vergődhetik-fel tisztább izlésre, helyes ítéletre; 's a' lelkesebb író' műveiben sem lel gyönyörüséget.

Mind ennek fő oka, hogy nincs kritika, melly részre hajlás nélkül, akár

kakas, akár kereszt álljon a' tornyon a' jót kimutassa, a' kezdőt vezesse, a' hivatlant a' pályától elrettentse: de állandóan szem előtt tartván, hogy midőn más' tehetségeit bírálja, maga is a' józan ész' 's az igazság' bírószeke előtt áll.

Hazafiságból valami munkát dicsérni annyi, mint a' hazával elhiteni, hogy szebbre, jobbra számot már nem tarthat. Vagy olly nyomorúlt állapotra jutánk, hogy minden magyar nyelven írt apróságért már hálával tartozunk, 's ezt toroktátva hirdetni kötelességünk? Ha literaturánk, nyelvünk' minden szépségei mellett, azon fényes ponton nem áll is, melylyen a' nyugati nemzeteké; vannak még is férfaink, kik bárhol is érdemmel megállnának: nem szükség azért minden idétlen versfaragónak tomjént hintenünk. Mi marad az érdemnek, ha a' gyöngét is isteníjtjük? Hány félszegü ítélet alatt nyög az igazság! 's jaj annak, ki minden, véres verítékkal kicsikart hangban fülmilét nem hall! Nincs ember, kinek néha jó gondolatja ne lenne, ezen elsőség teszi őt em-

berré; de azért nem minden gondolat ért-
meg a' világnak. A' művészet többet ki-
ván, a' mivelt ember többet vár. A' mez-
telen gondolat faragatlan gyémánt, a' mű-
vészet adja - meg fényét.

Az ember bölcs lehet, de rosz poe-
ta: régi igazság. Ész és képzelem külön-
dolgok, 's ki az utóbbival nem bír, hagy-
jon-fel a' költéssel, mert csak hóból rak-
ja alakját, melly a' kelő napnál hirtelen
enyészik. De legyen bármi nagy a' köl-
tői tehetség is, ritkán terjed-el még is
a' művészség' minden ágaira. Ki minden
szívet elragad éneke' bájával, édes an-
dalgásival minden bűt elaltat, viszont —
például — unalmas dramával ásítani kész-
tet. Itt a' kritika visszainti az eltévedtet,
's elérhető koszorúra mutat. Nem retteg
tőle a' valódi talentum, csak a' gyenge
félti kérkedő tollait. Amannak minden
észrevétel új utat tör saját vizsgálódásra,
eláradt képzelmet egy pontra gyűjti, hogy
onnan annál szebben sugározzék - ki; ez
megakad, 's bizonytalan törekedése ma-
gától elalszik. Hányszor a' kisebb, de a'

művészség' titkaiba avatott, gondolkodó elme, gyenge szikráival is a' lángésznek, szövétneket gyűjtött, mellynek fényénél az ég' utját föllelé! Volnának több ki-merítő, nem személyt, de nem is pusztá szót hanem dolgot érdeklő birálatink: ha számra nem is, de érdemre több javakkal birnánk " 's tb.

Ön dolgozásainak Kisfaludy legkeményebb bírója volt. Több ízben ösztöngém munkái' egy teljes kiadására, ő arra nem igen volt hajlandó. Alig volt valamie, mi ellen ne lettek volna kifogásai; ő munkáin rendre akart változtatni. Stibornak 's Irenének fontos változtatásokat kívánt tenni alkotásában is; Keményt nem mint jó dramát, egyedül mint türhetőleg írt 's egy ritka tett-'s érzéseket dicsőítő darabot vette volna fel gyűjteményébe; a' Tatárokat pedig, Ilkát és Szécsi Máriát annyira nem szerette, hogy egykor víg kedvében azokat ki is epigrammázná

's munkái' sorából kitiltaná. Azért áll e' három darab a' pótolékkötetekben; adám pedig azokat hogy egy teljes kiadását birjuk költőnknek; de literaturánk' állapotja sem olly fényes még, hogy azokra vagy olvasóink' egy része, vagy játékszinünk többé ne szorulna.

Érdeklertt epigrammáit, minthogy maga is szándékozott egykor versei között kiadni: ugy hiszem, nem véték ha itt közlöm. Azok költőnk' lelke' és feje' charakteristikájához valók.

A' tatárok magyar országban.

Sok haza-puffogatás, ok semmi, de szörnyü magyarság,

Bundás indulatok: oh be tatári műv ez!

I l k a.

Jambus-e, prosa-e vagy micsodás lény? Drama pedig szép!

Szép? Hm! gyöz a' magyar 's tapsra az ott fen elég.

Szécsei Mária.

Szécsei Marinka dörög 's hőst szöktet az özvegyi várba;

Ablakból kapu lesz: szép dolog és nem is új.

Hogy sereg is menne - át a' lyukon , kell már
oda sok hit ,
Több mint Thalia kér , bár leleménye szegény.

Vígjátékaival egyéb dolgozásainál inkább volt megelekedve. Dr. Bowring János Londonban , ki „Poetry of the Magyars“ munkájával szép figyelmet gerjesz-
te honában hazánkfiái' törekedései iránt ,
1830b. Kisfaludy' vígjátékait is akará angolra fordítani. Melly szándékát velem közöl-
vén , arról elhunyt barátomat tudósítam ,
ki egyebek közt hozzám 1830. Aprilis' 7. ezeket írta : „Ha Bowring vígjátékaimat fordítja , mondja - meg neki , hogy
most még a' *Leányörzöt* hagyná - ki ; kis változtatásokkal még jót lehetne belőle csinálni , azért sajnálnám , ha így jönne a' külföld elébe. ~~Tán még az eddigleniek-
nél jobbakat irhatok , 's azokkal jöhetne ki aztán a' Leányörzö , 's egyszersmind haladásunkat is mutatná. Én úgy vélem , barátom ezeket javasolhatná neki : *Csalódások , Vigjáték , Betegek , Hűség' próbája , Kénytelen jószívűség. A' Fősvényt is , de csak azért , mert jelentené , milly*~~

karban áll színünk, 's milly nehéz köz részvét 's állandó szín nélkül (melly mind az író', mind a' játszó' főiskolája) tárgyban haladni." Miért nem említi itt költőnk a' Pártütőket, könnyű megérteni; a' darab annyira nemzeti, hogy fordításban nem is hasonlítana magához; de a' Fösvény ellen igazságtalan, mint a' melly sok tekintetben felette jeles munka.

1829. vége felé kezdődött költőnk betegeskedése. „Majd mindég szobámba zár a' köszvény — ezt írá nekem Nov'. 17. —, 's az alatt valókat, mellyek tán néha többet is ugrottak mint kellett volna, nagy szerénységben tartja. Bajzát gyakran látom, 's ez most nagyobb része örömminek. Jövő hónapban neki ülök *Trencsényi Máténak* — mi leszen belőle, az egek tudják!“ Hozzá is fogott, minek utána a' III. Endrére következő interregnum' korát több idő óta szorgalommal tanulta volna; olly kedvvel és készüllettel, millyennel semmi más munkájához nem. Tíz éve múlt vala el, hogy a' tragicus nemben nem dolgozott, „Csák — ugy mond —

legyen abbeli tehetségeim' próbaköve", mellyek után *Salamon király' vége*, *Első Ulászló* (mellynek „Várnai ütközet" cím alatt volt már meg fele), *Kún László*, *Hunyadi László* (legkedvesebb ideája), *Záh nemzetség's* egyéb tervei létesültek volna. Csák annyira foglalta-el lelkét, ő azt annyi tüsszel, elmélkedéssel, éjjelezéssel folytatta, hogy orvosa szükségesnek látá őt a' munkától eltiltani. Jobbra fordult ugyan állapotja a' tél' végével, mint hozzám Majus 21. írta: „Én igen javúlok, a' tavasz jóltevőleg hat reám, dolgozni is van kedvem, és reményem életemet ezen túl szebben és a' köznek több sikerrel szentelhetni;" de ezen javulás rövid volt. Saját vétkei — mert orvosainak nem fogadott szót — hozák-vissza bajait 's nevelék azokat; a' mihez még győri útja (August. 1830.) is jöve, melyet barátjai' intése ellen teve. Alig jött-vissza, betegsége csak hamar a' legveszedelmesebb formát vevé-fel, mert tudóit szállta-meg, 's olly mértékben pusztítá, hogy, midőn Septemb. elején az olasz

földről visszajőnek — noha barátink a' dolgok' szomorú állapotjáról előre értesíté- nek — hozzá beléptemkor borzamat fo- gott-el. A' magos, szertelen erejű, vi- rító egészségű férfi össze volt roskadva, erőtlen vázzá összeaszva; szava hangatlan, tompa; 's fájdalmas mosolygása, mellyel üdvezlett, elhervasztá legott a' rég ohaj- tott viszonzlás' minden örömvirágít. Veszedelemben nem hívé magát lenni, de gyötrő türelmetlenséggel várta épülését. Azonban egy nap múlt a' másik után, 's a' kórtünetek nem tágultak. Váltogatta orvosait, mert bizodalma irántok ingott, a' mit tegnap akart, az neki ma töb- bé nem kelle; 's így a' gyógymesterség senem vigasztalhatta, sem távolabb időre nem tolható - ki bizonyos vesztét. Mind az által közepette szenvedéseinek is gond- ja volt az *Aurora'*, *Jelenkor'* és *Társal- kodó'* (melly két utóbbi folyó levelek' ki- adására felsőbb helyről engedelmet nye- re) ügyökre; ezeket hirdetvén 's a' re- dactiót organisálván, az amarra gyűlt iro- mányokat a' szerkeztetéssel együtt Bajzá-

nak adván - által. A' tudósorvadás kórjel-
 társaival már szinte sírja' széleihez köze-
 lité, midőn hévvel szeretett nénje, Győ-
 rött lakó táblabíró Farkas úrnak hit-
 vese' halálának híre vég csapás gya-
 nánt éré. Könyek közt dictála nekem e-
 gyik győri rokonához levelet, melly-
 ben néhány előtte nagy becsű apróságon
 kívül azon kendőt is kikéré magának szo-
 moru emlékül, mellyet kedves testvére,
 élete' végén használt. Ezen időtől fogva szo-
 katlan szomorúság hatalmazott-el lelkén,
 ágyát többé el nem hagyta; 's velem,
 ki utolsó napjaiban és éjjeleiben csak ó-
 rákra hagyám - el őt, gyakran beszéle a'
 halálról, mellyet sejteni kezdé, melly-
 től talán félt is, mert szófogadó lett mint
 egy gyermek, az orvosságokat a' legpon-
 tosabban vevé, 's az orvos' rendeleteit a'
 legszigorúbban követte. De későn. A' bú-
 hoz, lelki elcsüggedéshez hozzá járultak
 élte' utolsó hetében a' fuldoklás' ijedel-
 mei és szenvedései is, 's ezek mind ösz-
 sze végkép kimerítvén ereit, November'
 21. délutáni harmadfél órakor lenni meg-

szűnt. Akkor hozta volt a' pozsonyi posta akademiái megválasztásáról a' tudósítást, baráti hozzá siettek enyészését e' hírrel felderíteni — 's hülten lelék. Tetei a' váczai gáton tuli temetőben nyugszanak; 's ugyan azon sírban barátjai' még várandó öröminek jó része. Mert ő meleg részvéttel teljes vigasztalója, buzdítója, gyámoltója volt barátnak; fűszere a' köröknek hol megjelent; jól sokakkal, megbizott kevesekkel, de ezeket mint önmagát szerette.

Kisfaludy Károly' írásait Sándor testvérétől halála után átalvettem. Azon nyomtatatlan dolgozásokon mellyek az I. VIII. és X. kötetben állanak elszórva; úgy Brutuson; három régi elbeszélésen 's több verseszeteken kívül, mellyek kiadhatlanok: minden hagyományai a' korán elhunynak töredékekből állanak. Ezek közül említést érdemelnek a) „A' gyilkos“ szomorujáték' első felvonása 's a' 2dik' eleje; valamint egy későbbi átdolgozás' kezdete. b) és c) az átdolgozott Pártütők' és Irene' — 's d) „A' korcsnázi vásár“ című vígjáték'

töredékeik. e) „Az elbeszélés“ című vígj. kezdete. Ez ellendarabja lett volna a „Vígjáték“ címűnek, 's jó részt ugyan azon személyekkel. f) „Az Orday ház“ philosophicus román' 's g) egy levelekben írt régiebb román' töredékei; valamint h) Tollagi Jónás' harmadik részéből két levél. i) „Dobozi“ epos' első énekéből 45 vers 's tb. Az elhúnytának gondatlansága illy dolgok' őrizésében oka, hogy több írásai, mellyeket nála külön időkbén láttam, elvesztek — —

Kisfaludy nem csak költő volt, hanem képi-író is. Viszontagságai' éveiben, feketében és színekkel, de vízszínekkel festett, többnyire arcokat; 's csak 1822 óta olajban. Képzelete a' fellázadt természet' scénáiban gyönyörködött; innen darabjai többnyire tengeri vészeket, viharokat ábrázolnak; de bírnak tőle néhány nyugalmas tájakat is, és fiatalabb korából két, önnön találmányu rajza után maga kezével készült rézmetszetet. Az egyik' címe: „Koldustársaság,“ a' másiké „Czigánytanya.“ Mind a' kettő bur-

lesk népscenák' szép eredetiséggel adott compositiója. Önmagát ő igen ifju korában festé - le; ennyit tudok, nem azt is, hol legyen a' kép? Ő szerénységében el nem hitetheté magával, hogy a' községnek egykor kedves dolog leszen vonásait hű képben birni, és soha sem ült. E' sorok' írója a' kárt kipótolni akarván, legott barátja' halála után képét-gipszben véteté-le a' holttetemről; 's a' festő, ki őt épsége' korában jól ismerte, visszaállítá az elváltozott, eltűnt vonásokat olly szerencsével, hogy a' melly kép munkái' kiadását ékesíti, hozzá jól hasonlít. Azonban az nem a' duzzadozó épségü Kisfaludy többé; a' művész letörlé arczairól az élet' teljét, 's szemeiben a' szertelen tüzet azon kémlelő tekintettel váltá - fel, melly a' tündőnek, utolsó életszakában sajátja volt. Az Kisfaludyt mutatja 1829' végén.

Kisfaludy Károly'

éltében kijött munkái

időrend szerint

Toldy' kiadására való utasítással.

Nem szükség említeni, hogy legnagyobb része Kisf. munkáinak más évben készült mint kijött. A' mennyire a' készülés' ideje az olvasót érdekelheti, azt a' munkák' I. köt. mutatóján 's az életírásban fölleli.

Munkák' czímei.	Első kiadás.	Toldy' kiadásában
	1819.	
A' tatárok magyar országban	külön	IX. 5.
Ilka	külön	IX. 103.
	1820.	
Stibor vajda	külön	II. 5.
Szécsi Mária	} külön	X. 5.
A' kérék		IV. 5.
Kemény Simon	} külön	II. 165.
Barátság és nagylelkűség		II. 205.
A' pártütők		IV. 85.
Mikor pattant, nem hittem volna	} külön	IV. 229.
Irene		III. 5.

1821.

A' legszebb gyöngy	}	x. 205.
Tiszta szerelem (töredékesen)		Sz. lit. ajánd.
Rikkancs (töred. Záh- ból)		
Gnóma		I. 230. 31. sz.

1822.

Nelzor és Amida	}	III. 179.
Élet és halál		VIII. 193.
Az élet' korai		I. 193.
Dalforrás		Aurora. I. 229, 30. sz.
Remény (Böködi alá- irással)		I. 212.
Élet és phantasia		I. 198.
A' nyugtató (M. J. alá- irással)		I. 97.

1823.

Szilágyi' szabadulása	}	III. 155.
Izóra' monologja (a' Várnai ütközetből)		x. 85.
Barátság és szerelem		VII. 111.
A' vérpohár (B. K. alá- irással)		VIII. 1.
Tollagi Jónás' viszon- tagságai (I. rész. Sza- lay Benjamin aláírás- sal)		Aurora.
Palma és cyprus		VIII. 55.
Honvágy		VIII. 203.
Lantos' szerelme		I. 86.
A' szem' hatalma (M.F.)		I. 203.
Az élet (Zordy)		I. 15.
Írói tanács (Zordy)		I. 223. 8. sz.
		I. 207.

Epigramma 29. Gnómák (Zordy)	} Aurora	I. 221 's köv. VIII. 254.
---------------------------------	----------	------------------------------

1824.

Viszonzlátás	} Aurora.	VIII. 167.
Sulyosdi Simon (Szalay B.)		VII. 259.
Mit csinál a' gólya? (Szalay B.)		VIII. 155.
A' szellőhöz		I. 3.
Végpart		I. 26.
Tünő életkorom		I. 25.
Vigasztaló dal (Szalay B.)		I. 5.
Különféle (Szalay B.)		VIII. 239.

1825.

Tihamér	} Aurora.	VII. 1.
Sok baj semmiért (Szalay B.)		VII. 175.
Andor és Juczi (Szalay B.)		VIII. 211.
A' jövevény		I. 149.
Mohács		I. 79.

1826.

Mátyás deák	} Aurora.	IV. 211.
A' fejeér köpenyeg (Szalay B.)		VII. 209.
Bajjal ment, vigan jött (Szalay B.)		VIII. 25.
Dal (Volna szárnyam!)		I. 19.
Erzsébet		I. 89.
Titoktartás (Zordy)		I. 229. 29 sz.
Vád és tett (Zordy)	I. 230. 33 sz.	

1827.

A' vigjáték	}	Aurora.	iv. 172.
A' betegek			v. 95.
A' leányörzö		Élet és Lit. II.	v. 5.
Tollagi Jónás (III. rész.)	}	Aurora.	VIII. 107.
Szalay B.)			I. 161.
Elte			

1828.

Hűség' próbája	}	Aurora	v. 135.
Kénytelen jószivűség			v. 185.
Szeget szeggel		Koszoru	v. 237.
Csalódások	}	Handb. d. u.	vi. 5.
Záh nemzetség			Poesie.
A' két hajós			I. 179.
Alkonyi dal	}	Aurora	I. 13.
Kedves tájamhoz			I. 8.
Pipadal (Szalay B.)			I. 21.

1829.

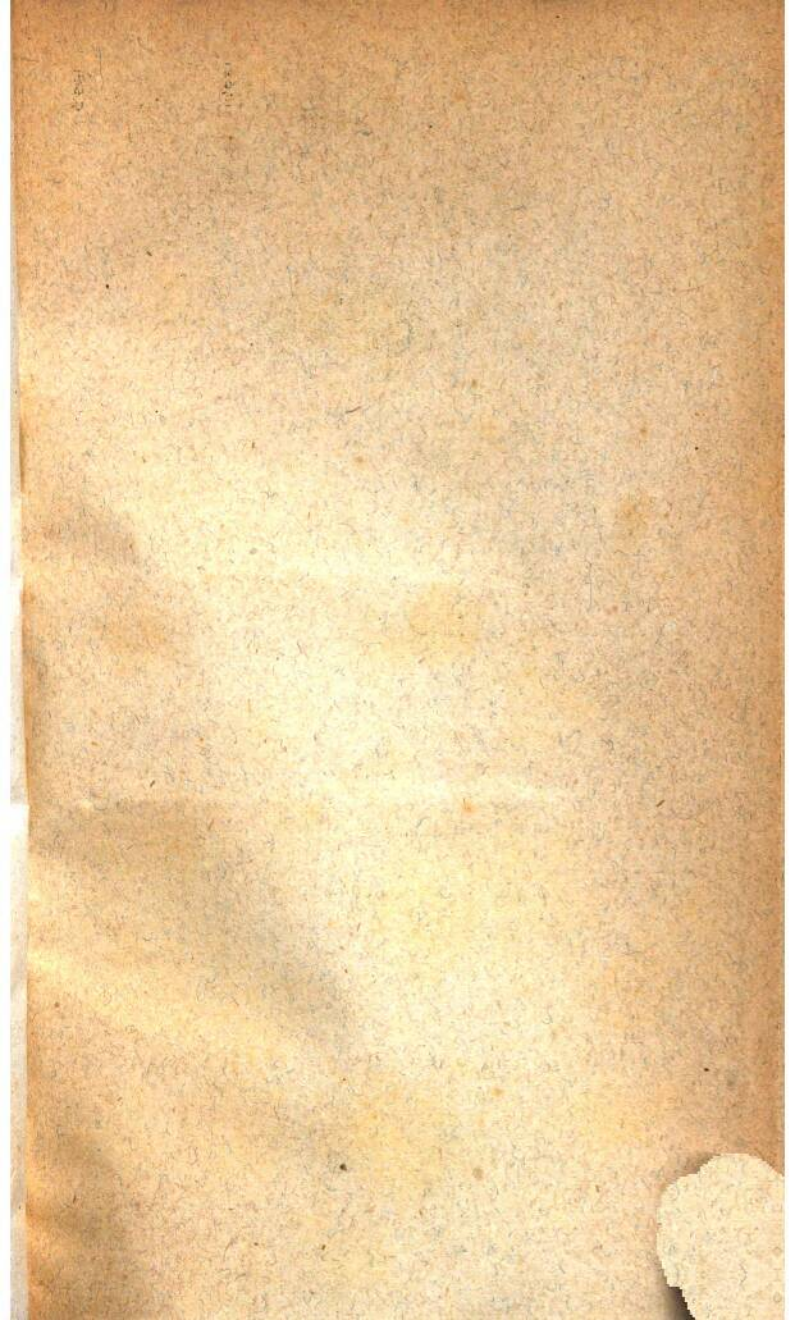
Áltudósok	}	Aurora.	vi. 162.	
Nem mehet-ki a' szobából (A' fősvény)			vi. 111.	
Népdalok (Szalay B.)			I. 34' s köv.	
Eprészleány			I. 116.	
Budai harczjáték			I. 129.	
Leánybu			I. 135.	
Csalódás			I. 11.	
Pontyi' szerelme (Szalay B.)			I. 209.	
Hős Forcsi (Szalay B.)			Élet és Lit. IV.	VIII. 249.
A' szerelem (töredékesen)			Urania	

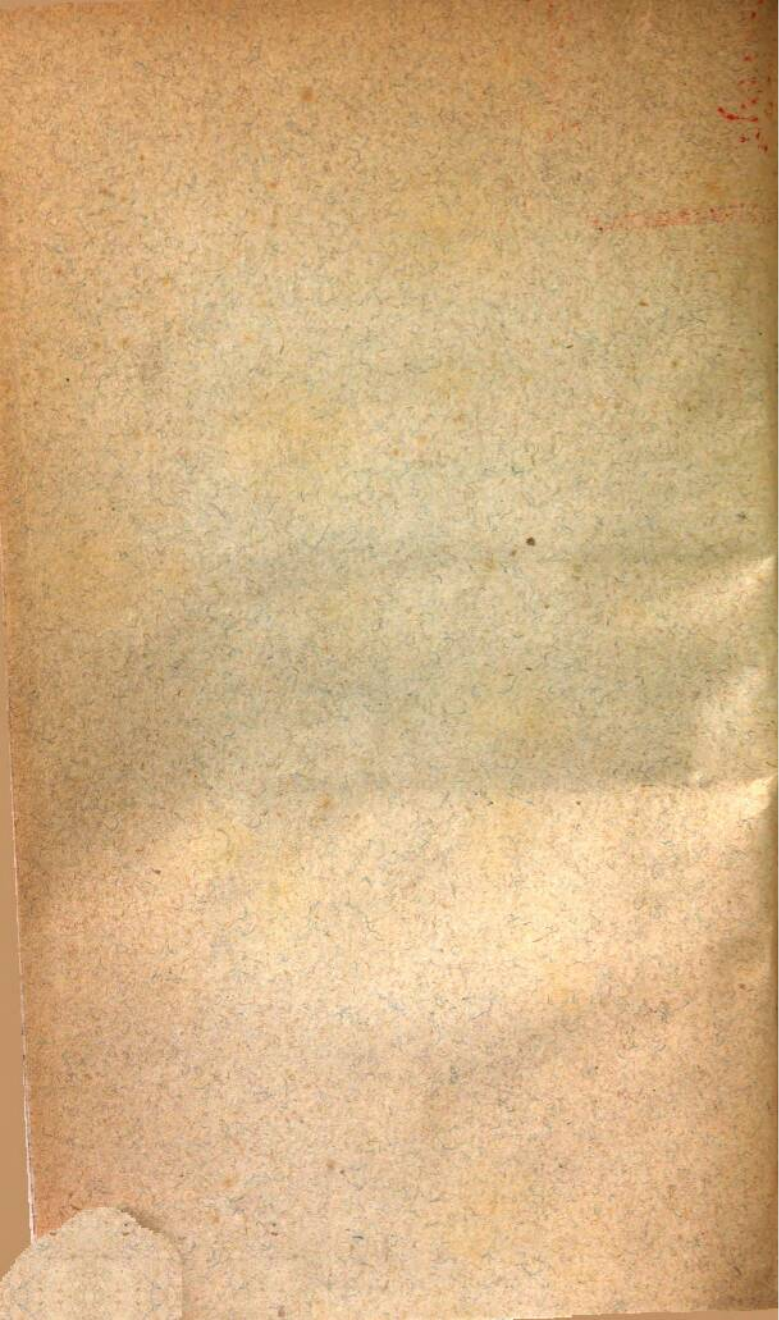
1830.

Három egyszerre	}	Aurora	vi. 221.
Az álmatlan király			i. 155.
Népregék		i. 107. 124. 141.	
Népdalok (Szalay B.)		i. 34 's köv.	
Népdalok (Szalay B.)		Minerva, II.	i. 65 's 75.
Egy szó	Aurora		i. 17.

Halála után jöttek - ki:

Bajnokdij	}		i. 152.
A' szeretők' sírja			i. 138.
A' sastoll			i. 215.
A' bánkodó férj		Aurora, 1851.	i. 217.
A' lantos			i. 122.
Dal (Rejtsd előlem)	}		i. 24.
Első Ulászló			x. 83.
Csák Máté			x. 99.
Keleti közmondások			viii. 229.
Visegrád			i. 95.
Szerelem			i. 215.
A' szerelem			x. 191.
Hadi ének			x. 195.
A' reményhez			x. 198.
Themistokles			x. 202.
Elválás			x. 205.
A' vándor			x. 207.
Eltökélet			x. 215.
A' kedves' sirjánál			x. 215.
Rejtett szó			x. 218.
Éjjeli menyekző			x. 219.
A' barátságához			x. 231.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z169780000

